

Διαπολιτισμική επικοινωνία και διαθεματικότητα: Όψεις και προοπτικές στην Ευέλικτη Ζώνη

Ευαγγελία Καγκά, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

Περίληψη

Στο πλαίσιο της ανάπτυξης της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση, η υιοθέτηση τρόπων διαθεματικής προσέγγισης των εννοιών της πολυγλωσσίας και της πολυπολιτισμικότητας στην Ευέλικτη Ζώνη συμβάλλει στην «οικοδόμηση» διαπολιτισμικής επικοινωνιακής ικανότητας μέσα από ανοιχτούς τρόπους σκέψης και δράσης και μέσα από σχέσεις αλληλεπίδρασης.

Θεωρητικό πλαίσιο

Η δημιουργική αξιοποίηση της γλωσσικής και πολιτισμικής πολυμορφίας μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής, η οποία προωθεί τη διαπολιτισμική επικοινωνία ως τη μείζονα αρχή μιας θετικής κοινωνικής πραγματικότητας.

Με τον όρο *διαπολιτισμική επικοινωνία* δεν εννοούμε μόνο τη συνομιλία με άτομα αλλόγλωσσα, αλλά μια σύνθετη διαδικασία που διέπεται από στάσεις, συμπεριφορές και δεξιότητες βασισμένες σε κώδικες που θέτει η διαφορετικότητα στο κάθε πολυπολιτισμικό περιβάλλον.

Η καλλιέργεια της διαπολιτισμικής επικοινωνιακής ικανότητας σχετίζεται άμεσα με την υιοθέτηση του πολυγλωσσικού γραμματισμού ως βασικού παράγοντα διαμόρφωσης της ικανότητας του ατόμου να διαπραγματεύεται την πολιτισμική πολυμορφία που βιώνει (Δενδρινού, 2001).

Η κ. Ευαγγελία Καγκά είναι Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

Πιο συγκεκριμένα, ο πολυγλωσσικός γραμματισμός (plurilingual literacy) λειτουργεί ως πλαίσιο μέσα στο οποίο:

- α) Καλλιεργείται η κατανόηση των εννοιών του πολιτισμού, της πολυγλωσσίας, και της πολυπολιτισμικότητας μέσα από την ανάδειξη των αρχών του σεβασμού των ατομικών αξιών και της εθνικής ταυτότητας, την αποδοχή της διαφορετικότητας -γλωσσικής και πολιτισμικής- την αλληλοεκτίμηση και την κατανόηση του «άλλου».
- β) Αναπτύσσονται κοινωνικές δεξιότητες όπως: κοινωνικοποίηση, ευελιξία προσαρμογής σε νέες καταστάσεις, επικοινωνία και συνεργασία, συλλογικότητα, αυτοπεποίθηση, αυτοπροσανατολισμός μέσα από τη συνειδητοποίηση ότι η ανεξαρτησία της σκέψης και της πράξης πρέπει να διέπεται από τις αρχές της κοινωνικής ευθύνης.
- γ) Αναδεικνύονται η κοινωνιογλωσσική και πραγματολογική διάσταση της γλώσσας, συνιστώσες επίτευξης αλληλεπίδρασης και διάδρασης μεταξύ ατόμων με διαφορετικό γλωσσικό και πολιτισμικό υπόβαθρο.
- δ) Αναπτύσσεται η ικανότητα της διαπολιτισμικής επικοινωνίας μέσα από διαδικασίες βιωματικής προσέγγισης της πολυγλωσσίας και πολυπολιτισμικότητας.

Σχετικά με τον πολυγλωσσικό γραμματισμό ως τον κύριο παράγοντα ανάπτυξης διαπολιτισμικής επικοινωνιακής ικανότητας, η Maddalena de Carlo (1998) υποστηρίζει ότι η κατανόηση της πολύμορφης πολιτισμικής πραγματικότητας, η εξάλειψη στερεοτυπικών απόψεων περί ηγεμονισμού μιας γλώσσας και μιας κουλτούρας προάγουν τη διαλεκτική σχέση ανάμεσα σε άτομα αλλόγλωσσα και αλλοεθνή, ώστε η επικοινωνία να οικοδομείται μέσα από διαδικασίες αλληλοεμπιστοσύνης και αλληλοαποδοχής.

Παιδαγωγικές πρακτικές

Όσα προαναφέρθηκαν σχετικά με τη διαπολιτισμική επικοινωνία θέτουν το ερώτημα που αφορά μεθόδους ανάπτυξης της πολυδιάστατης αυτής ικανότητας κατά την εκπαιδευτική διαδικασία.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης προωθεί σαν άμεση προτεραιότητα της γλωσσικής πολιτικής στην Ενωμένη Ευρώπη τη διαπολιτισμική δράση *Eveil aux langues* (άνοιγμα στις γλώσσες) μέσα από την οποία αναπτύσσονται στάσεις, συμπεριφορές και δεξιότητες που θα επιτρέπουν στους Ευρωπαίους πολίτες να ζουν ειρηνικά και αρμονικά σε μια πολυγλωσσική και πολυπολιτισμική κοινωνία (Candelier, 2000). Στόχοι της δράσης αυτής είναι: α) να διαμορφώ-

σουν οι μαθητές θετικές αναπαραστάσεις γλωσσικής και πολιτισμικής πολυμορφίας ευαισθητοποιούμενοι σε μη οικεία εκφορά λόγου και πολιτισμικά στοιχεία, β) να αποκτήσουν διαπολιτισμική συνείδηση μέσα από το σεβασμό και την κατανόηση του άλλου, του διαφορετικού, και γ) να εμπλουτίσουν τους τρόπους κοινωνικής και πολιτισμικής ένταξής τους.

Η εν λόγω δράση με τίτλο *Αφύπνιση στη διαφορετικότητα των γλωσσών και των πολιτισμών* που έχει ενταχθεί στο διαθεματικό εκπαιδευτικό υλικό για την ευέλικτη ζώνη, εξοικειώνει τους μαθητές με εναλλακτικούς τύπους πολυγλωσσικού γραμματισμού μέσα από την ανάπτυξη στρατηγικών συσχέτισης της μιας γλώσσας με την άλλη και με τη μητρική (Καγκά, 2001).

Στο πλαίσιο της ευέλικτης ζώνης το πρόγραμμα αυτό αξιοποιείται μέσα από ένα σύνολο διαθεματικών δραστηριοτήτων που προάγουν αξίες και διοχετεύουν αρχές και πρακτικές διαπολιτισμικής αγωγής σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα του αναλυτικού προγράμματος σπουδών.

Η προσέγγιση άλλων γλωσσών και πολιτισμών στηρίζεται εξ ολοκλήρου στο γνωστικό και κοινωνικό εποικοδομητισμό (*constructivism*). Με την καλλιέργεια του ενδιαφέροντος και της περιέργειας των μαθητών για τη γλωσσική ποικιλία και τον πολιτισμικό πλούτο, οι μαθητές αναπτύσσουν δεξιότητες που θα λειτουργήσουν σταδιακά ως συνισταμένη ανάπτυξης πρακτικών διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Αναγνωρίζουν κοινωνικά προβλήματα (ρατσισμό, ξενοφοβία κτλ.), διατυπώνουν ερωτήματα, επιζητούν λύσεις.

Μέσα από αυθεντικές καταστάσεις οι μαθητές ερευνούν, ανακαλύπτουν και βιώνουν μη οικεία πολιτισμικά και γλωσσικά στοιχεία. Χρησιμοποιούν τις ήδη υπάρχουσες γνώσεις και εμπειρίες τους για να προσεγγίσουν τα νέα δεδομένα, να κατανοήσουν, να αποδεχτούν και να εκτιμήσουν το μη οικείο, το διαφορετικό. Η σφαιρική προσέγγιση των εννοιών της πολυγλωσσίας και της πολυπολιτισμικότητας συμβάλλει στη σταδιακή κατανόηση από μέρους των μαθητών διαθεματικών εννοιών, όπως π.χ. πολιτισμός, επικοινωνία, μεταβολή, εξέλιξη, αλληλεπίδραση.

Η ευαισθητοποίηση των μαθητών στη γλωσσική και πολιτισμική πολυμορφία επιτυγχάνεται με την καλλιέργεια ορισμένων δεξιοτήτων όπως είναι π.χ.:

Η διάκριση διαφορών και ομοιοτήτων ανάμεσα στις γλώσσες και στους πολιτισμούς.

Η εξοικείωση στο άκουσμα και στη γραφή μη οικείων γλωσσών.

Η μορφολογική παρατήρηση λέξεων μη οικείων γλωσσών και η σύγκρισή τους με αντίστοιχες της μητρικής γλώσσας.

Η χρήση συσχετίσεων που χρησιμεύουν για μεταγλωσσική και μεταγνωστική προσέγγιση μη οικείων γλωσσών και πολιτισμών.

Μεθοδολογικές προσεγγίσεις

Η εκπαιδευτική διαδικασία βασίζεται σε βιωματικές προσεγγίσεις των εννοιών της πολυγλωσσίας και της πολυπολιτισμικότητας. Ο διδάσκων χρησιμοποιεί ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες (παιγνιώδεις, σχέδια εργασίας κτλ.) που ανταποκρίνονται στην ηλικία και τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Με τον τρόπο αυτό επιδιώκουμε οι μαθητές να μπορούν:

- α) να συναισθάνονται τον εθνικό γλωσσικό και πολιτισμικό τους πλούτο, ενώ ταυτόχρονα αποδέχονται τις πολιτιστικές καταβολές του «άλλου» προσεγγίζοντας συναισθηματικά μη οικεία εκφορά λόγου και μη οικείες πολιτισμικές εμπειρίες.
- β) να συσχετίζουν τις έννοιες της πολυγλωσσίας και της πολυπολιτισμικότητας με την καθημερινή τους ζωή και τις προσωπικές τους εμπειρίες.
- γ) να υιοθετούν διερευνητικές προσεγγίσεις μέσα από τις οποίες οικοδομούνται πρακτικές διαπολιτισμικής επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης.
- δ) να αναπτύσσουν προσωπικές στρατηγικές μάθησης, δηλαδή «να μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν» μέσα από την πράξη.
- ε) να καλλιεργούν τη φαντασία τους και τη δημιουργική τους έκφραση.
- στ) να υιοθετούν τρόπους αξιολόγησης και αυτοαξιολόγησης (Portfolio).

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Παραθέτουμε ενδεικτικά κάποιες διαθεματικές δραστηριότητες, υπογραμμίζοντας ότι υλοποιούνται με πολλαπλούς τρόπους, όπως π.χ. με σχέδια εργασίας, με παιχνίδια ρόλων, με δραματοποίηση¹ (Καγκά, 2002).

Ερωτηματολόγια τα οποία επεξεργάζονται οι μαθητές και αναπτύσσουν πολυπολιτισμική συνείδηση μέσα από τη συνειδητοποίηση του κοινωνικοπολιτισμικού ρόλου της γλώσσας.

Αναζήτηση, καταγραφή και ταξινόμηση ξένων τραγουδιών που έχουν μεταφραστεί στην ελληνική γλώσσα ή και το αντίστροφο.

Συλλογή κοινών παραμυθιών (ταξινόμηση τίτλων, σχολιασμός της εικονογράφησης, σύγκριση ξένων γλωσσικών στοιχείων με αντίστοιχα της μητρικής γλώσσας).

Διερεύνηση και καταγραφή ελληνικών μύθων που έχουν μεταφραστεί σε

1. Ο διδάσκων μπορεί να διευρύνει αυτές τις δραστηριότητες ανάλογα με τις γνώσεις και τα ενδιαφέροντα των μαθητών.

άλλες γλώσσες και θεματολογική ταξινόμησή τους.

Διερεύνηση και σχολιασμός (προφορικός ή γραπτός) ιστορικής, θρησκευτικής, μυθολογικής σημασίας ονομάτων σε διάφορες γλώσσες μεταξύ των οποίων και στη μητρική.

Διεξαγωγή έρευνας για κοινά ή και διαφορετικά έθιμα (επισήμανση κοινωνικοπολιτισμικών ομοιοτήτων και διαφορών) που αφορούν π.χ. τον εορτασμό θρησκευτικών εορτών όπως Χριστούγεννα, Πάσχα στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες.

Επισήμανση ξένων «δανείων» στη μητρική γλώσσα ή και το αντίθετο και ταξινόμηση με βάση τη γλώσσα προέλευσης.

Μέσα από τέτοια μορφή δραστηριότητες επιδιώκεται να εμπλακούν ενεργά οι μαθητές σε διαθεματικές διαδικασίες γνωριμίας με το διαφορετικό, με το μη οικείο αξιοποιώντας τη γλωσσική και πολιτισμική ποικιλία ως πηγή δημιουργικής έκφρασης και επικοινωνίας. Οι μαθητές συναισθάνονται τον εθνικό γλωσσικό και πολιτισμικό τους πλούτο, ενώ παράλληλα συνειδητοποιούν την ύπαρξη άλλων γλωσσικών κωδίκων επικοινωνίας, άλλων τρόπων ζωής, σκέψης και συμπεριφοράς.

Συνοψίζοντας, θα εκτιμούσε κανείς ότι μέσα από διαθεματικές προσεγγίσεις της γλωσσικής και πολιτισμικής διαφορετικότητας οι μαθητές καταρρίπτουν στερεότυπα, βιώνουν εμπειρίες μέσα από την καθημερινή ζωή και συνδέουν τη σχολική γνώση με πραγματικές καταστάσεις. Επιπλέον προάγονται οι αρχές της ενσυναίσθησης (empathy) και καλλιεργούνται ο αλληλοσεβασμός και η αλληλοκατανόηση μέσα στο πλαίσιο του αμοιβαίου πολιτισμικού και γλωσσικού εμπλουτισμού.

Βιβλιογραφία

- Candelier, M. (1996). Pour que l' école favorise le pluralisme linguistique, il faut que l' on le veuille vraiment. *Les langues Modernes*, 90, 21-28.
- Candelier, M. (2000). *L' introduction de l' eveil aux langues dans le curriculum - Annexes au rapport d' atelier*. Gratz, 29/2/00 - 4/3/00.
- Carlo de Maddalena (1998). *L' interculturel*. Paris: Ed. Cle International.
- Perrenoux, Ph. (1997). *Construire des compétences dès l' école*. Paris: ESF.
- Γεωργογιάννης, Π. (1997). *Θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*. Αθήνα: Gutenberg.
- Δενδρινού, Α. (2001). Επιμόρφωση εκπαιδευτικών και των εκπαιδευτών τους για εναλλακτικά προγράμματα πρόσθετων γλωσσών στην Ε.Ε. *Πρακτικά Συνεδρίου «Εκπαίδευση εκπαιδευτών καθηγητών ξένων γλωσσών»*. Ελλη-

νικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Καγκά, Ε. (2001). Αφύπνιση στη διαφορετικότητα των γλωσσών και των πολιτισμών. Στο *Διαθεματικό Εκπαιδευτικό Υλικό για την ευέλικτη ζώνη*, τεύχος Α'. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Καγκά, Ε. (2001). *Ευέλικτη ζώνη - Οδηγός για το δάσκαλο*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Καγκά, Ε. (2001). Το άνοιγμα του σχολείου στην πολυγλωσσία και τον πολυπολιτισμό: Περίπτωση διαθεματικής προσέγγισης. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 5, 37-48.

Καγκά, Ε. (2001). Επιμόρφωση εκπαιδευτικών στο πλαίσιο υλοποίησης δύο ευρωπαϊκών προγραμμάτων. *Πρακτικά Συνεδρίου «Εκπαίδευση εκπαιδευτών καθηγητών ξένων γλωσσών»*. *Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο*, Αθήνα.

Μάρκου, Γ. (1996). *Η πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας, η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*. Αθήνα: Γ. Γ. Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Ματσαγγούρας, Η. (2000). *Στρατηγικές διδασκαλίας*. Αθήνα: Gutenberg.